

POLIN

Muzeum
Historii
Żydów
Polskich

SCENARIUSZ LEKCJI WOKÓŁ FILMU PRZEDSTAWIAJĄCEGO BIOGRAFIE BRUNONA SCHULZA I DEBORY VOGEL

Opisany poniżej przebieg lekcji jest propozycją zajęć do filmu edukacyjnego poświęconego postaci Brunona Schulza i Debory Vogel, będącego częścią cyklu edukacyjnego „Historie osobiste”. Każdy z odcinków serii przedstawia osoby, których twórczość i działalność miały znaczący wpływ na historię i kulturę polsko-żydowską XX wieku. Materiał zawarty w scenariuszu jest rekomendowany dla klas siódmych i ósmych szkoły podstawowej oraz szkół ponadpodstawowych.

Przygotowany przez nas scenariusz jest przewidziany na zrealizowanie w trakcie dwóch jednostek lekcyjnych (wraz ze wstępem, projekcją materiału filmowego i podsumowaniem – ok. 90 min.). Osoba prowadząca zajęcia może sama zdecydować, podążając za potrzebami grupy, ile czasu przeznaczyć na daną aktywność.

Zachęcamy do realizacji całego procesu zaproponowanego w scenariuszu. Można z niego skorzystać także jako ze zbioru inspiracji do lekcji, wybierając jedynie niektóre moduły. W zależności od potrzeb i możliwości mogą Państwo zdecydować się na przeprowadzenie wybranych ćwiczeń i dyskusji.

SCENARIUSZ LEKCJI WOKÓŁ FILMU PRZEDSTAWIAJĄCEGO BIOGRAFIE BRUNONA SCHULZA I DEBORY VOGEL

Słowa kluczowe: poezja, surrealizm, oniryzm

Autorki: Aleksandra Korczak, Elżbieta Grab

Metody: praca interdyscyplinarna z wizualnymi i literackimi tekstami kultury, dyskusja kierowana, metoda podawcza (projekcja filmu), metoda aktywizująca (tworzenie kolażu), czytanie ze zrozumieniem, praca w grupach

Cele warsztatu:

uczniowie i uczennice w czasie zajęć:

- poznają podstawowe fakty z biografii Brunona Schulza i Debory Vogel
- syntetyzują uzyskaną wiedzę
- poszerzają wiedzę na temat kontekstów i kierunków artystycznych (surrealizm, oniryzm)
- pogłębiają umiejętności syntetycznego zestawiania tekstów
- mają przestrzeń do pracy twórczej.

Potrzebne materiały:

- Film *Historie osobiste – Debora Vogel i Bruno Schulz*
- ZAŁĄCZNIK NR 1: cytaty Debory Vogel i Brunona Schulza
- ZAŁĄCZNIK NR 2: zadanie „Życiorys dwojga pisarzy”
- ZAŁĄCZNIK NR 3: fragment opowiadania *Sklepy cynamonowe* Brunona Schulza
- ZAŁĄCZNIK NR 4: wiersz Debory Vogel *Domy na przedmieściach* i zadanie towarzyszące
- sprzęt umożliwiający projekcję filmu
- tablica
- materiały do wykonania wierszy kolażowych: gazety, różnego rodzaju makulatura, nożyczki i klej.

PRZEBIEG LEKCJI

MODUŁ I: Wprowadzenie

- Krok 1: Cytaty
- Krok 2: Przygotowanie do projekcji filmu

MODUŁ II: Projekcja filmu

MODUŁ III: Praca po filmie

- Pierwsze wrażenia oraz uporządkowanie informacji zawartych w filmie

- Surrealizm
- Schulz i Vogel – porównanie tekstów
- Kolażowe wiersze

MODUŁ IV: Podsumowanie

PRZEBIEG LEKCJI – OPIS SZCZEGÓŁOWY

MODUŁ I: WPROWADZENIE

Krok 1: Cytaty

Przed wejściem uczniów i uczennic na zajęcia rozmieść w różnych miejscach sali wybrane cytaty Debory Vogel i Brunona Schulza. Propozycje cytatów znajdziesz w **ZAŁĄCZNIKU NR 1**. Poproś uczniów i uczennice, by po wejściu do sali nie kierowali się na swoje miejsca, lecz przeszli po sali i zapoznali się z rozmieszczonymi w niej cytatami, a następnie wybrali jeden, który jest im w jakiś sposób najbliższy lub najbardziej się podoba. Poproś, by przy tym cytacie się zatrzymali. Następnie spytaj chętne osoby o odpowiedź, czemu wybrały właśnie ten cytat, co ich w nim zaniekaowało czy poruszyło.

Zapytaj uczniów i uczennice, jakie dwa nazwiska pojawiały się pod cytatami. Czy znają kogoś z tych autorów?

Powiedz, że zajęcia poświęcone będą właśnie tym dwóm postaciom, a za moment obejrzyjecie krótki film, który przedstawia ich biografie.

Krok 2: Przygotowanie do projekcji filmu

Zaproś uczniów i uczennice do zajęcia swoich miejsc i rozdaj wydruki kart zadań (**ZAŁĄCZNIK NR 2**) – po jednym egzemplarzu na parę lub trójkę.

Poproś, by zapoznali się z treścią zadania i zwrócili uwagę na wymienione w nim wydarzenia i doświadczenia, a także by przygotowali się na to, że po obejrzeniu filmu będą uzupełniać wspólnymi siłami tabelę z informacjami dotyczącymi Schulza i Vogel. Zaproponuj jednak, by jeszcze przed obejrzeniem filmu spróbowali – bez wpisywania odpowiedzi – zgadnąć, które informacje, gdzie należy wpisać.

Poproś też, by uczniowie i uczennice nie uzupełniali tabeli w trakcie projekcji filmu, zachęć do uważnego oglądania.

MODUŁ II: PROJEKCJA FILMU

MODUŁ III: PRACA PO OBEJRZENIU FILMU

Pierwsze wrażenia oraz uporządkowanie informacji zawartych w filmie

Po projekcji filmu zaproś uczniów i uczennice do krótkiej rozmowy w parach lub trójkach, w trakcie której będą mogli wymienić pierwsze wrażenia z filmu. Zaproponuj, by opowiedzieli sobie, na co zwrócili uwagę lub jakie emocje towarzyszyły im podczas oglądania. Poproś też, by uzupełnili tabelę (**ZAŁĄCZNIK NR 2**) zgodnie z tym, czego się dowiedzieli z filmu.

Tabela z poprawnymi odpowiedziami:

Debora Vogel	Bruno Schulz
ur. w Bursztynie, zm. we Lwowie	ur. w Drohobyczu, zm. w Drohobyczu
zna cztery języki	ma problemy finansowe
ma doktorat z filozofii	otrzymuje ważną nagrodę literacką – Złotego Wawrzyna
wykłada literaturę na uczelni	uczy w szkole
ma bogate znajomości w środowisku literackim	często opowiada swoim uczniom baśnie
organizuje pomoc dla artystów	ginie w getcie
ginie w getcie	

Zaproś uczniów i uczennice do rozmowy na forum. Możesz skorzystać z wybranych pytań:

- Które wasze przypuszczenia sprzed obejrzenia filmu okazały się słuszne, a które mylące?
- Czy coś was zaskoczyło? Zdziwiło? A może rozbawiło?
- Czy coś was zasmuciło?
- Jak myślicie, co wpłynęło na to, że Schulz jest tak znanym pisarzem, że figuruje w kanonach lektur, a Deborę Vogel – mimo tak wielu osiągnięć intelektualno-artystycznych – właściwie zapomniano?
- Czy fakt ten wywołuje w was jakieś emocje? Jeśli tak, to jakie?

W podsumowaniu zwróć uwagę, że opis dotyczący śmierci w getcie dotyczy obojga tych autorów. Przy tej okazji możesz sprawdzić, jak osoby uczestniczące rozumieją pojęcie getta, a także zwrócić ich uwagę na to, że w czasie II wojny światowej getta istniały w wielu miastach okupowanej Polski.

Możesz również dopytać, czy uczniowie i uczennice zapamiętali, jakimi językami posługiwali się Debora Vogel i Bruno Schulz (Vogel: polski, niemiecki, hebrajski, jidysz; Schulz: polski, niemiecki). Wytłumacz, że jidysz, to język, którym posługiwali się Żydzi mieszkający w Polsce, którzy w czasie międzywojennym, a więc niecałe sto lat temu, stanowili drugą co do wielkości mniejszość narodową w Polsce. Społeczność żydowska była bardzo różnorodna. Żydzi posługiwali się różnymi językami, mieli różny stosunek do religijności, różny status społeczny i ekonomiczny, poglądy polityczne, wykształcenie.

Surrealizm

Wyświetl uczniom i uczennicom ukazany w filmie o Vogel i Schulzu obraz Marca Chagalla pt. *Zakochani nad miastem*. Jego fragment można zauważyć w filmie m.in. w 2 min. 30 s. Możesz na chwilę cofnąć animację do tej klatki i zapytać, czy ktoś kojarzy dzieło, z którego pochodzi wizerunek zakochanych, a dopiero potem wyświetlić cały obraz. Podaj imię artysty i dodaj, że był to malarz pochodzenia żydowskiego – nazywał się Mojsza Chackielewicz Szahałau.

Zadaj uczniom i uczennicom pytania:

- Czy ukazana scena jest realistyczna (mogłaby się wydarzyć naprawdę)?
- Dlaczego?
- Czy którykolwiek element świata przedstawionego na obrazie (bohaterowie, sceneria) ma charakter fantastyczny?

Objaśnij uczniom i uczennicom, że patrzą na obraz surrealistyczny, czyli taki, który ukazuje rzeczywiste elementy (zakochani, miasto) w nielogicznym, nierealistycznym połączeniu (lot ludzi nad miastem). Inny przykład wpływający na wyobraźnię: chmury to zwykły, prawdziwy element rzeczywistości; istnieją też muzycy grający na skrzypcach, jednak ich połączenie – człowiek siedzący na chmurze i grający na skrzypcach – to widok surrealistyczny, nielogiczny.

Dodaj, że surrealizm może łączyć się z oniryzmem – konwencją artystyczną polegającą na ukazaniu rzeczywistości przypominającej sen.

Powiedz uczniom i uczennicom, że zapraszasz ich do ćwiczenia, w którym będą przyglądać się surrealizmowi w tekście Brunona Schulza.

Rozdaj każdej osobie uczestniczącej wydruk fragmentów *Sklepów cynamonowych* Brunona Schulza (**ZAŁĄCZNIK NR 3**).

Przeczytaj na głos akapit pierwszy i spytaj, czy osoby uczestniczące widzą zastosowane w nim porównanie; chodzi o konstrukcję: „firmament gwiezdny jest tak rozległy i rozgałęziony, jakby rozpadł się, rozłamał...”. Wytłumacz klasie, że opowiadania Schulza – jak wszystkie opowiadania – zaliczają się do epiki i są pisane prozą, ale wyjątkową, poetycką prozą z nagromadzeniem środków stylistycznych. Środki stylistyczne nie są nośnikiem surrealizmu – to po prostu upiększanie języka wypowiedzi. W pierwszym akapicie jest jednak obecny też i surrealizm – „noc zimowa kolorowa od iluminacji nieba”. W naszej szerokości geograficznej niebo nocą nie świeci przecież wielobarwnie!

Poproś uczniów i uczennice, by zapoznali się z resztą tekstu po cichu, indywidualnie, i podkreślali w nim fragmenty, które uważają za surrealistyczne, niewynikające z chęci zastosowania upiększeń językowych, tylko informujące o zdarzeniach niemożliwych, nielogicznych.

Gdy już wszyscy przeczytają samodzielnie tekst i podkreślą surrealistyczne fragmenty opowiadania, poproś chętne osoby o czytanie na głos kolejnych akapitów. Po czytaniu osoby informują, co podkreśliły jako niemożliwe i nieprawdopodobne.

Po przeczytaniu całości tekstu zadaj pytania:

- Jaka wizja miasta wyłania się z opowiadania *Sklepy cynamonowe*? Jakie określenia do niego pasują?
- Czy chcielibyście znaleźć się w takim mieście?
- W jakich okolicznościach możemy spotkać się z miejscem równie niezwykłym?

Spytaj, czy widzą w tekście elementy oniryczne, wskazujące na to, że być może mamy do czynienia z zapisem marzenia sennego (czyli np. czas akcji – noc, nierealistyczne zdarzenia, nagłe zorientowanie się co do braku płaszcza).

W ramach podsumowania pracy poproś uczniów i uczennice o sporządzenie definicji terminów: surrealizm, oniryzm, poetycka proza. Mogą opracować je w parach. Monitoruj pracę podopiecznych, rozwiewając ewentualne wątpliwości, modyfikując notatki. Poproś wybrane osoby o przeczytanie definicji na głos.

Schulz i Vogel – porównanie tekstów

Jeżeli planujesz przeznaczyć więcej czasu lekcyjnego na literackie wizje miasta, na odwrocie **ZAŁĄCZNIKA NR 3** wydrukuj **ZAŁĄCZNIK NR 4** – wiersz Debory Vogel.

Uczniowie i uczennice kontynuują indywidualną pracę z tekstem, która polega na znalezieniu podobieństw między *Sklepami cynamonowymi* Schulza i wierszem *Domy na przedmieściach* Vogel. Określ czas na wykonanie polecenia pod tekstem Vogel.

Po upływie wyznaczonego czasu zachęć uczniów i uczennice do czytania powstałych zapisków na głos, tak by omówić przynajmniej kilka z wymienionych w zadaniu motywów. Jeśli pracujesz w szkole średniej, na zakończenie pracy z tekstami literackimi poinformuj, że w oryginale wiersz Debory Vogel zawiera pod tytułem dopisek „Za Utrillem”. Zaproponuj pracę domową dla chętnych: wyszukanie informacji, kim był Utrillo i dlaczego malował miasto. Następne spotkanie możesz rozpocząć od przywołania tego zadania i objaśnienia, czym jest arteterapia – Utrillo bowiem malował pejzaże miejskie, by zwalczyć uzależnienie od alkoholu. Vogel stworzyła swój wiersz pod wpływem jednego z jego obrazów. Wiele z nich rzeczywiście zawierało elementy, o których mowa w wierszu (np. szyldy „La belle Gabrielle”).

Kolażowe wiersze

Przypomnij uczniom i uczennicom, że surrealizm cechuje stosowanie różnego rodzaju zniekształceń rzeczywistości, m. in. poprzez zestawienia elementów, które do siebie nie pasują czy przeczą logice.

Zaproś uczniów i uczennice do tworzenia kolażowych wierszy, w których również mogą pobawić się nieoczywistymi zestawieniami słów i poszukiwaniem nowych znaczeń, które z tych połączeń się tworzą.

Poproś uczniów i uczennice, by dobrali się w cztero- lub pięcioosobowe grupy. Każdej grupie rozdaj gazety, ulotki czy inne materiały, z których będą mogli wycinać słowa. Przed przeprowadzeniem tej lekcji możesz poprosić, by osoby, które mają w domu niepotrzebne gazety, przyniosły je do szkoły na te zajęcia. Zadbaj, by każda grupa dysponowała nożyczkami, klejem i kartkami, na których będzie wyklejała swój wiersz. Kartki te również mogą być z „odzyskanych” materiałów – kartki nieużywanego, nieaktualnego już kalendarza, duże fotografie z gazet, druga strona nieaktualnych już plakatów itp.

Jeśli czujesz, że grupa może mieć problem ze zrozumieniem zadania, możesz w ramach inspiracji wyświetlić kilka przykładów takiej kolażowej poezji. Łatwo znajdziesz je wpisując w wyszukiwarkę grafiki hasło „wiersz kolażowy”, „kolażowa poezja” itp.

Daj czas na twórczą zabawę. Następnie poproś grupy, by zaprezentowały efekty swojej pracy.

Na to ćwiczenie warto przeznaczyć minimum pół godziny. Jeśli nie dysponujesz takim czasem, możesz zaprosić uczniów i uczennice do wykonania takiej pracy w domu, z dostępnych im materiałów.

MODUŁ IV: PODSUMOWANIE

Przed zakończeniem lekcji przypomnij przebieg zajęć i krótko podsumuj poruszone tematy. Zapytaj, czy ktoś chciałby podzielić się swoimi wrażeniami czy refleksjami na koniec. Możesz skorzystać też z poniższych pytań:

- Czego się nauczyliście?
- Co wam się podobało?
- Czego wam brakowało?
- O czym chcielibyście dowiedzieć się więcej?

W ramach ewaluacji możesz również poprosić uczniów i uczennice, by na karteczkach zanotowali lub narysowali swoją odpowiedź na jedno z poniższych pytań i przyczepili je do wspólnej tablicy.

- Gdyby Bruno Schulz miał narysować grafikę ilustrującą tę lekcję, to co by narysował?
- Gdyby Debora Vogel opisywała tę lekcję w liście do Brunona Schulza, to co by napisała?

Podziękuj uczniom i uczennicom za ich pracę oraz przemyślenia i zakończ lekcję.

ZAŁĄCZNIK 1

Potrzebny mi jest towarzysz. Potrzebna mi jest bliskość pokrewnego człowieka.
Pragnę jakiejś poręki świata wewnętrznego, którego istnienie postuluję.

Bruno Schulz

Ale jeszcze dalsze od światła były koty. Ich doskonałość zatrzymała.
Zamknięte w precyzji i akuracności swych ciał, nie znały błędu ani odchylenia.

Bruno Schulz

Bo są rzeczy, które się całkiem, do końca, nie mogą zdarzyć. Są za wielkie, ażeby się
zmieścić w zdarzeniu, i za wspaniałe. Próbują one tylko się zdarzyć, próbują gruntu
rzeczywistości, czy je uniesie.

Bruno Schulz

Przychodzi na myśl, że żadne marzenie, choćby nie wiedzieć jak absurdalne
i niedorzeczne, nie marnuje się w wszechświecie.

Bruno Schulz

O to szło właśnie: jaki przebieg może przybrać życie, co może zdarzyć się przez całe
zwykłe życie i jak stają się te losy ludzkie z niczego: z powietrza błękitnego, z rzeczy
dotykanych i lepkiej nudy, z jednego spotkania banalnego.

Debora Vogel

Każdy rok życia ma jakiś plan szczęścia i jakąś sprawę przegraną.

Debora Vogel

Tam zaplątuje się człowiek w ludzi i nie może już żyć więcej bez nich
i nie może żyć już z nimi.

Debora Vogel

Taka życiowa fantazja może przybrać całkiem nieoczekiwaną postać.
Może się nazywać na przykład: gorset. Gorset z brokatu koloru apykozy.

Debora Vogel

ZAŁĄCZNIK 2

Życiorys dwojga pisarzy

Które z poniższych informacji dotyczą Debory Vogel, a które Brunona Schulza? Zapoznacie się z tabelą. Uzupełnicie ją po zapoznaniu się z informacjami przedstawionymi w obejrzanym filmie.

| ur. w Drohobyczu, zm. w Drohobyczu | ur. w Bursztynie,
zm. we Lwowie | zna cztery języki | ma problemy finansowe
| otrzymuje ważną nagrodę literacką – Złotego Wawrzyna |
ma doktorat z filozofii | wykłada literaturę na uczelni | uczy
w szkole | ma bogate znajomości w środowisku literackim
| organizuje pomoc dla artystów | często opowiada swoim
uczniom baśnie | ginie w getcie |

Debora Vogel	Bruno Schulz

Bruno Schulz *Sklepy cynamonowe (fragmenty)*

Wyszedłem w noc zimową, kolorową od iluminacji nieba. Była to jedna z tych jasnych nocy, w których firmament gwiazdny jest tak rozległy i rozgałęziony, jakby rozpadł się, rozłamał i podzielił na labirynt odrębnych niebios, wystarczających do obdzielenia całego miesiąca nocy zimowych i do nakrycia swymi srebrnymi i malowanymi kloszami wszystkich ich nocnych zjawisk, przygód, awantur i karnawałów.

Jest lekkomyślnością nie do darowania wysłać w taką noc młodego chłopca z misją ważną i pilną, albowiem w jej półświecie zwielokrotniają się, płaczą i wymieniają jedne z drugimi ulice. Otwierają się w głębi miasta, żeby tak rzec, ulice podwójne, ulice sobowtóry, ulice kłamliwe i zwodne. Oczarowana i zmylona wyobraźnia wytwarza złudne plany miasta, rzekomo dawno znane i wiadome, w których te ulice mają swe miejsce i nazwę, a noc w niewyczerpanej swej płodności nie ma nic lepszego do roboty, jak dostarczać wciąż nowych i urojonych konfiguracji. Te kuszenia nocy zimowych zaczynają się zazwyczaj niewinnie od chętki skrócenia sobie drogi, użycia niezwykłego lub prędszego przejścia. Powstają ponętne kombinacje przecięcia zawilej wędrówki jakąś nie wypróbowaną przecznicą. Ale tym razem zaczęło się inaczej.

Uszedłszy parę kroków, spostrzegłem, że jestem bez płaszcza. Chciałem zawrócić, lecz po chwili wydało mi się to niepotrzebną stratą czasu, gdyż noc nie była wcale zimna, przeciwnie - pożytkowana strugami dziwnego ciepła, tchnieniami jakiejś fałszywej wiosny. Śnieg skurczył się w baranki białe, w niewinne i słodkie runo, które pachniało fiołkami. W takie same baranki rozpuściło się niebo, w którym księżyc dwoił się i troił, demonstrując w tym zwielokrotnieniu wszystkie swe fazy i pozycje. [...]

W taką noc niepodobna iść Podwalem ani żadną inną z ciemnych ulic, które są odwrotną stroną, niejako podszewką czterech linii rynku, i nie przypomnieć sobie, że o tej późnej porze bywają czasem jeszcze otwarte niektóre z owych osobliwych a tyle nęcących sklepów, o których zapomina się w dniu zwyczajne. Nazywam je sklepami cynamonowymi dla ciemnych boazeryj tej barwy, którymi są wyłożone. [...]

Słabo oświetlone, ciemne i uroczyście ich wnętrza pachniały głębokim zapachem farb, laku, kadzidła, aromatem dalekich krajów i rzadkich materiałów. Mogłeś tam znaleźć ognie bengalskie, szkatułki czarodziejskie, marki krajów dawno zaginionych, chińskie odbijanki, indygo, kalafonium z Malabaru, jaja owadów egzotycznych, papug, tukanów, żywe salamandry i bazyliuszki, korzeń Mandragory, norymberskie mechanizmy, homunculusy w doniczkach, mikroskopy i lunety, a nade wszystko rzadkie i osobliwe książki, stare folianty pełne przedziwnych rycin i oszołamiających historyj. Pamiętam tych starych i pełnych godności kupców, którzy obsługiwali klientów ze spuszczonej oczyma, w dyskretnym milczeniu, i pełni byli mądrości i wyrozumienia dla ich najtajniejszych życzeń. Ale nade wszystko była tam jedna księgarnia, w której raz oglądałem rzadkie i zakazane druki, publikacje tajnych klubów, zdejmując zasłonę z tajemnic dręczących i upojnych. [...]

Uskrzydłony pragnieniem zwiedzenia sklepów cynamonowych, skręciłem w wiadomą mi ulicę i leciałem więcej, aniżeli szedłem, bacząc, by nie zmylić drogi. Tak minąłem już trzecią czy czwartą przecznicę, a upragnionej ulicy wciąż nie było. W dodatku nawet konfiguracja ulic nie odpowiadała oczekiwanemu obrazowi. Sklepów ani śladu. Szedłem ulicą, której domy nie miały nigdzie bramy wchodowej, tylko okna szczelnie zamknięte, ślepe odbłaskiem księżycza. [...]

ZAŁĄCZNIK 4

Debora Vogel
Domy na przedmieściach
(przeł. Karolina Szymaniak)

W wodniście różowym domu sprzedaje się
tytoń i cygara

wodniście tani dym na wieczory opuszczonych ludzi.

A na rogu ulicy –
tam można dostać kawę: brązowy, lepki napój,
który może pieścić delikatnie jak błękitny dym tytoniowy.

Przez siedem dni kołyszają się na blaszanym szyldzie z lila lakierowaną figurą
smutne, wyciągnięte linie napisu
U PIĘKNEJ GABRIELLE
tu można odurzyć serce złamane,
w jeden wieczór i drugi.

Aż napotka się obok cynicznego szyldu:
STARA POŚCIEL
TU NA SPRZEDAŻ
dwa serca bezradne dwoma strzałami przecięte,
rysowane ołówkiem,
serca złamane już na zawsze.
I ich historia wryta nieporadnymi kreskami.

Przez wszystkie siedem dni pierwszego tygodnia i drugiego
trwają na murze dwa serca banalne,
z dopiskiem, który tak się zaczyna:

Jesteś najpiękniejszym wspomnieniem mego życia –
i kończy się bezradną bryłą zdania:
Byłaś nieszczęściem mego życia.

